«6D030100 – Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған «Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығының конституциялық-құқықтық реттелуі» тақырыбындағы Ильясов Кайнар Толкуновичтың диссертациялық жұмысына ғылыми кеңесшінің

ПІКІРІ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазіргі кезеңде ар-ождан және діни сенім бостандығы мәселелері адам құқықтарын қорғау саласындағы ең өзекті әрі күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Діни сенім бостандығы халықаралық құқықпен танылған негізгі құқықтардың қатарына жатады және демократиялық, құқықтық әрі зайырлы мемлекеттің маңызды сипаттамаларының бірі болып есептеледі. Мемлекет адамның діни немесе өзге де дүниетанымдық көзқарастарын еркін таңдауға, өзгертуге және ұстануға мүмкіндік беруге міндетті. Сонымен қатар қоғамдық тәртіпті, ұлттық қауіпсіздікті, конфессияаралық келісімді және басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау да мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері мемлекет пен діни бірлестіктер арасындағы қатынастарды құқықтық реттеудің өзіндік үлгісін қалыптастырды. Бүгінгі күні елімізде көптеген конфессиялар қызмет етеді, бұл өз кезегінде діни қатынастарды құқықтық реттеудің тиімді тетіктерін жетілдіруді талап етеді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, діни саладағы кез келген құқықтық шешімдер адам құқықтарының сақталуына, әлеуметтік тұрақтылыққа және қоғамдық қауіпсіздікке тікелей әсер етеді.

Диссертациялық жұмыстың өзектілігі Қазақстан Республикасының 2026 жылғы жаңа Конституциясының қабылдануымен де айқындалады. Жаңа конституциялық жағдайларда ар-ождан бостандығы, діннің мемлекеттен бөліну қағидаты, азаматтардың теңдігі, кемсітпеуге жол бермеу және құқықтарды шектеудің конституциялық өлшемдері жаңаша ғылыми талдауды қажет етеді. Осыған байланысты діни сенім бостандығын құқықтық қамтамасыз етудің теориялық және тәжірибелік мәселелерін зерттеу ерекше маңызға ие болып отыр.

Сонымен қатар қазіргі кезеңде цифрлық технологиялардың дамуы, интернет пен әлеуметтік желілердің кеңінен таралуы, діни мазмұндағы ақпараттың электрондық кеңістікте белсенді айналымға түсуі жаңа құқықтық мәселелерді туындатуда. Бұл жағдай діни сенім бостандығын іске асырудың жаңа нысандарын ғылыми тұрғыдан бағалауды және құқықтық реттеуді жетілдіруді талап етеді.

Осыған байланысты Ильясов Қайнар Толқынұлының диссертациялық жұмысы теориялық және практикалық тұрғыдан өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты. Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығын конституциялық-құқықтық тұрғыдан кешенді зерттеу, ұлттық

заңнама мен құқық қолдану практикасының тиімділігін бағалау, халықаралық құқықтық стандарттарды ескере отырып діни сенім бостандығын қамтамасыз етудің ғылыми негізделген моделін әзірлеу және қолданыстағы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар қалыптастыру.

Негізгі ғылыми нәтижелер.

Зерттеу барысында автор діни сенім бостандығының құқықтық табиғатын, мазмұнын және құрылымын кешенді түрде талдаған.

Қазақстан Республикасының Конституциясына, халықаралық құқықтық актілерге және ұлттық заңнамаға жүргізілген ғылыми талдау нәтижесінде ар-ождан бостандығының құқықтық мазмұны нақтыланған.

Автор Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясы жағдайында діни сенім бостандығын қамтамасыз етудің конституциялық-құқықтық моделін ұсынған. Зерттеуде ар-ождан бостандығының ішкі және сыртқы элементтерінің құқықтық ерекшеліктері айқындалған.

Диссертацияда діни бірлестіктердің құқықтық мәртебесі, миссионерлік қызметті құқықтық реттеу, дінтану сараптамасының құқықтық табиғаты және діни әдебиеттерді тарату мәселелері жан-жақты қарастырылған.

Сонымен қатар қолданыстағы заңнаманы жетілдіруге бағытталған ғылыми негізделген ұсыныстар әзірленген.

Зерттеу әдістері.

Зерттеу барысында жалпы ғылыми және арнайы құқықтық әдістер қолданылды.

Диалектикалық әдіс діни сенім бостандығы институтының қоғамдық қатынастар жүйесіндегі орнын және даму үрдістерін талдауға мүмкіндік берді.

Салыстырмалы-құқықтық әдіс арқылы халықаралық құқықтық стандарттар мен шетелдік мемлекеттердің тәжірибесі зерттеліп, Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесімен салыстырылды.

Формальды-заңдық әдіс Конституцияны, халықаралық шарттарды, заңдарды және өзге де нормативтік құқықтық актілерді талдау кезінде пайдаланылды.

Тарихи-құқықтық әдіс діни сенім бостандығын құқықтық реттеудің қалыптасу және даму кезеңдерін зерттеуге мүмкіндік берді.

Жүйелік-құрылымдық талдау әдісі діни сенім бостандығын құқықтық институт ретінде кешенді қарастыру үшін қолданылды.

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы.

Зерттеу нәтижелері Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығын құқықтық қамтамасыз ету жүйесін жетілдіруге бағытталған нақты ғылыми қорытындылар мен ұсыныстарды қамтиды.

Автор ар-ождан бостандығы мен діни сенім бостандығының арақатынасын анықтай отырып, олардың конституциялық құқықтар жүйесіндегі орнын ғылыми тұрғыдан негіздеген.

Диссертацияда діни сенім бостандығын іске асырудың халықаралық стандарттары жан-жақты талданып, олардың Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесіне ықпалы бағаланған.

Зерттеу барысында мемлекет пен діни бірлестіктер арасындағы қатынастардың құқықтық негіздері қарастырылып, зайырлылық қағидатының қазіргі мазмұны ашылған.

Автор діни бірлестіктерді мемлекеттік тіркеудің құқықтық табиғатын зерттеп, тіркеу рәсімдерін жетілдіруге бағытталған ұсыныстар әзірлеген. Сонымен қатар миссионерлік қызметті құқықтық реттеу мәселелері зерттеліп, құқық қолдану практикасын жетілдіру жолдары ұсынылған.

Диссертацияда дінтану сараптамасының құқықтық мәртебесіне талдау жүргізіліп, оның тиімділігін арттыруға бағытталған ұсыныстар берілген.

Жұмыста цифрлық ортадағы діни қызмет мәселелері де қарастырылған. Интернет кеңістігіндегі діни ақпараттарды тарату, әлеуметтік желілердегі діни коммуникациялар және ақпараттық қауіпсіздік мәселелері құқықтық тұрғыдан бағаланған.

Алынған нәтижелердің жаңашылдығы мен маңыздылығын негіздеу.

Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығын қазіргі конституциялық-құқықтық даму жағдайында кешенді түрде зерттеуінде көрініс табады. Автор діни сенім бостандығын адамның жеке құқығы ретінде ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің зайырлы сипатын, азаматтардың теңдігін, құқық үстемдігін және демократиялық институттардың тұрақты дамуын қамтамасыз ететін кешенді конституциялық-құқықтық институт ретінде қарастырады.

Біріншіден, зерттеу барысында ар-ождан бостандығы, дін бостандығы және діни сенім бостандығы ұғымдарының арақатынасына ғылыми талдау жүргізіліп, олардың мазмұны мен құқықтық табиғаты нақтыланған. Автор аталған құқықтардың ішкі және сыртқы элементтерін ажырата отырып, олардың құқықтық реттелу ерекшеліктерін негіздейді.

Екіншіден, Қазақстан Республикасының 2026 жылғы Конституциясы жағдайында діни сенім бостандығын құқықтық қамтамасыз етудің жаңа конституциялық моделі ұсынылған. Зерттеуде адамның негізгі құқықтары мен бостандықтары, мемлекеттің зайырлы сипаты, теңдік қағидаты және құқықтарды шектеудің конституциялық өлшемдері өзара байланыста қарастырылған.

Үшіншіден, халықаралық құқықтың әмбебап және өңірлік стандарттарына талдау жүргізіліп, олардың ұлттық заңнамаға ықпалы анықталған. Автор халықаралық құқық талаптарын іске асырудың құқықтық тетіктерін жүйелеп, ұлттық құқықтық реттеуді жетілдіру бағыттарын ұсынған.

Төртіншіден, діни бірлестіктерді мемлекеттік тіркеу, миссионерлік қызметті құқықтық реттеу, дінтану сараптамасын жүргізу және діни әдебиеттерді тарату мәселелеріне кешенді құқықтық баға берілген. Аталған институттардың құқықтық табиғаты айқындалып, оларды жетілдіру бойынша нақты ұсыныстар әзірленген.

Бесіншіден, автор діни құқықтарды шектеудің конституциялық өлшемдерін жүйелеп, құқық қолдану тәжірибесінде пайдалануға болатын ғылыми негізделген тәсілдерді ұсынған. Бұл ұсынымдар азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын тиімді қорғауға, сондай-ақ қоғамдық мүдделер мен жеке құқықтардың арасындағы теңгерімді қамтамасыз етуге бағытталған.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеудің теориялық негіздерін дамытуға және құқық қолдану практикасын жетілдіруге елеулі үлес қосады.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы.

Диссертациялық жұмыстың теориялық маңыздылығы оның конституциялық құқық ғылымындағы діни сенім бостандығы институтының мазмұнын тереңдетуінде және осы бағыттағы ғылыми зерттеулерді дамытуға қосқан үлесінде көрінеді.

Автордың ғылыми тұжырымдары ар-ождан бостандығының құқықтық табиғатын түсіндіруге, діни құқықтардың мазмұнын нақтылауға және оларды қамтамасыз етудің құқықтық тетіктерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар зерттеу нәтижелері конституциялық құқық, адам құқықтары теориясы, халықаралық құқық және мемлекеттік-конфессиялық қатынастар саласындағы ғылыми ізденістер үшін маңызды теориялық негіз қалыптастырады.

Практикалық тұрғыдан алғанда, диссертацияда ұсынылған қорытындылар мен ұсынымдар заң шығару қызметінде, құқық қолдану практикасында, мемлекеттік органдардың қызметінде және Конституциялық Соттың құқықтық ұстанымдарын қалыптастыру барысында пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарының оқу процесінде, магистранттар мен докоранттарды даярлау барысында, сондай-ақ құқық қорғау органдары мен мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыру жүйесінде қолдануға жарамды.

Автор ұсынған ұсыныстар Қазақстан Республикасының діни қызмет және діни бірлестіктер туралы заңнамасын жетілдіруге, азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғауды күшейтуге және мемлекеттік-конфессиялық қатынастардың тиімділігін арттыруға бағытталған.

Теориялық тұрғыдан зерттеу конституциялық құқық, адам құқықтары теориясы және халықаралық құқық салаларындағы ғылыми білімді толықтыра отырып, діни сенім бостандығын құқықтық реттеудің жаңа ғылыми тәсілдерін қалыптастырады.

Практикалық маңыздылығы заңнаманы жетілдіру, құқық қолдану тәжірибесін біріздендіру және азаматтардың құқықтарын қорғау тетіктерін дамыту бағыттарында көрініс табады.

Жалпы баға.

Диссертациялық жұмыс ғылыми деңгейі жоғары, мазмұны жүйелі және құрылымы логикалық тұрғыдан дұрыс құрылған ғылыми зерттеу болып

табылады. Жұмыста зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттер, халықаралық құқықтық актілер, ұлттық заңнама және құқық қолдану практикасы кеңінен пайдаланылған.

Автор зерттеу барысында қойылған мақсат пен міндеттерді толық көлемде орындаған. Диссертацияда ұсынылған ғылыми тұжырымдар жеткілікті дәрежеде негізделген, ал қорытындылар мен ұсыныстар нақты ғылыми зерттеулердің нәтижелеріне сүйенеді.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы күмән тудырмайды. Зерттеу нәтижелері Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығын құқықтық қамтамасыз ету жүйесін одан әрі жетілдіруге ықпал етеді.

Диссертация құрылымы жағынан жүйелі, мазмұны жағынан терең және ғылыми аппараты талаптарға толық сәйкес келеді. Автордың ғылыми пайымдаулары мен қорытындылары зерттеудің дербес орындалғанын және ғылыми мәселелерді өз бетінше шешу қабілетін көрсетеді.

Қорытынды.

Жоғарыда баяндалғандарды ескере отырып, Ильясов Кайнар Толкуновичтың «Қазақстан Республикасындағы діни сенім бостандығының конституциялық-құқықтық реттелуі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы аяқталған, дербес орындалған ғылыми зерттеу болып табылады.

Диссертация Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым және жоғары білім саласында сапаны қамтамасыз ету комитетінің философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарына толық сәйкес келеді.

Осыған байланысты Ильясов Кайнар Толкуновичтың «6D030100 – Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық, ал оның диссертациялық жұмысы көпшілік алдында қорғауға ұсынылады.

Ғылыми кеңесші,
Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды ұлттық зерттеу
университеті конституциялық
және халықаралық құқық
кафедрасының профессоры, PhD **Мусин К.С.**

РАСТАЙМЫН
Ғалым хатшы Н.Е. Тутинова
2026 ж. «27» тамыз